

ภูมิรัฐศาสตร์ กับการแบ่งแยกและแตกต่างทางชาติพันธุ์

(สรุปเนื้อหาจาก Abdi, A. (2018). Theoretical Explanation of Ethnic Divergence in Political Geography. *Geopolitics Quarterly*, Volume: 13(4), 92-120.)

การศึกษาประเด็นชาติพันธุ์ในกรอบภูมิศาสตร์การเมืองมักถูกใช้เพื่ออธิบายพลวัตของการอยู่ร่วมและการแยกตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ภายในรัฐชาติ โดยเฉพาะในบริบทของพรมแดน การปกครองและความมั่นคงของรัฐ อย่างไรก็ตาม การอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวผ่านมิติพื้นที่และอำนาจรัฐเป็นหลัก อาจยังไม่เพียงพอในการทำความเข้าใจแรงจูงใจ ความหมาย และประสบการณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เผชิญความไม่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติ บทความนี้จึงมุ่งสำรวจแนวคิดว่าด้วยการแยกตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านงานศึกษาด้านภูมิรัฐศาสตร์ ควบคู่ไปกับการพิจารณาข้อจำกัดของกรอบการอธิบายดังกล่าว และเปิดพื้นที่ให้มุมมองจากศาสตร์อื่น โดยเฉพาะมานุษยวิทยา เข้ามามีบทบาทในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์นี้ในมิติที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น

Abdi (2017) กล่าวว่า การให้น้ำหนักกับมิติพรมแดนทางการเมืองของรัฐชาติในกรอบภูมิรัฐศาสตร์ถูกใช้เป็นฐานสำคัญในการอธิบายพฤติกรรมและพลวัตของกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งในด้านการเมือง วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคม การตัดสินใจทางการเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์จึงมักถูกวิเคราะห์โดยเชื่อมโยงกับบริบทเชิงพื้นที่ โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดนซึ่งทำหน้าที่เป็นพื้นที่เคลื่อนไหวของลัทธิชาตินิยมเชิงชาติพันธุ์และการรวมกลุ่มเพื่อสถาปนาอำนาจของตนเอง ความแตกต่างด้านภาษา วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กับรัฐชาติ ส่วนกลางก่อให้เกิดความรู้สึกแปลกแยกและการไม่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติ ซึ่งนำไปสู่ความต้องการปกครองตนเอง การแยกดินแดนเพื่อจัดตั้งรัฐบาลอิสระ หรือการเข้าร่วมกับรัฐใกล้เคียงที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและภาษาคล้ายคลึงกัน ทั้งนี้ ปัจจัยด้านภูมิรัฐศาสตร์ยังมีบทบาทสำคัญในการเอื้อหรือจำกัดความเป็นไปได้ของกระบวนการดังกล่าว

Hind (1984) ชี้ให้เห็นว่าพัฒนาการของรัฐชาติในสังคมที่เคยอยู่ภายใต้ลัทธิล่าอาณานิคมก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมระหว่างกลุ่มที่ได้รับประโยชน์กับกลุ่มที่ถูกเอาเปรียบ โดยรัฐส่วนกลางมักจัดลำดับความสัมพันธ์เชิงชนชั้นและใช้กลไกทางการเมืองและเศรษฐกิจเพื่อสกัดกั้นและกดทับกลุ่มชาติพันธุ์ในนามของการแสวงหาผลประโยชน์ของรัฐ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับลัทธิอาณานิคมภายใน (internal colonialism) ที่ Dey (2015) เสนอ โดยอธิบายความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างโครงสร้างการเมืองและเศรษฐกิจของรัฐส่วนกลางกับภูมิภาคชายขอบ พร้อมทั้งชี้ให้เห็นรูปแบบการเอาเปรียบทางวัฒนธรรมที่ฝังรากอยู่ในกระบวนการขยายตัวของระบบทุนนิยม ภายใต้เงื่อนไขของโลกาภิวัตน์ การไหลเวียนของทุน อำนาจ และความรู้จากระดับโลกสู่ระดับท้องถิ่นที่ทวีความเข้มข้นมากขึ้น

ส่งผลให้อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ถูกกำกับและควบคุมผ่านกระบวนการข้ามพรมแดน ในขณะเดียวกัน การเชื่อมต่อข้ามชาติและการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารก็เปิดพื้นที่ใหม่ให้ความไม่เท่าเทียมทางเชื้อชาติถูกทำให้ปรากฏในระดับสากล ส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์สามารถต่อรองอำนาจและเรียกร้องความชอบธรรมผ่านเวทีระหว่างประเทศได้มากขึ้นภายใต้กรอบของรัฐชาติ

Abdi (2017) กล่าวว่าความแตกแยกทางชาติพันธุ์เกิดจากการทำงานร่วมกันในหลายปัจจัย เช่น อัตลักษณ์ การเมือง เศรษฐกิจ และที่สำคัญคือประเด็นด้านภูมิรัฐศาสตร์ เหตุผลที่กลุ่มชาติพันธุ์มีความรู้สึกไม่เป็นส่วนหนึ่งกับความเป็นรัฐชาตินั้นมาจากความไม่พอใจทางการเมือง การต้องการปกครองตนเอง และความรู้สึกที่ไม่เป็นส่วนหนึ่งกับชาติ หรือความรู้สึกในการเป็นพวกพ้องกับกลุ่มอื่น ๆ อีกทั้งอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ไม่ได้เกิดขึ้นมาเองโดยธรรมชาติแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างจากรัฐโดยผ่านระบบการศึกษา และเมื่อรัฐไม่สามารถควบคุมได้ก็สามารถนำไปสู่ความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ อันมีเหตุผลจากการที่กลุ่มชาติพันธุ์ให้ความสำคัญด้านภูมิรัฐศาสตร์ในพื้นที่บริเวณชายแดนในฐานะพื้นที่ในการเคลื่อนไหวของขบวนการชาติพันธุ์ (Ethnic movement) ทำให้สามารถเชื่อมโยงเครือข่ายกับประเทศเพื่อนบ้านและได้รับการสนับสนุนจากรัฐภายนอกทำให้ทวีความรุนแรงมากขึ้น

แรงจูงใจในการแยกตัวของกลุ่มชาติพันธุ์มักมีเหตุผลมาจากลัทธิอาณานิคมภายในที่รัฐส่วนกลางมองกลุ่มชาติพันธุ์เป็นกลุ่มอื่นที่เป็นรองในด้านสถานะพลเมือง รวมถึงการใช้กลุ่มชาติพันธุ์เพื่อประโยชน์บางอย่างแก่รัฐ (Hind, 1984) ความรู้สึกไม่เท่าเทียมที่เกิดขึ้นกับกลุ่มชาติพันธุ์ อาจส่งผลต่อการสร้างกระบวนการชาติพันธุ์เพื่อการปลดปล่อยตนเองจากรัฐชาติผ่านแนวคิดชาตินิยมเชิงชาติพันธุ์ (Ethnic nationalism) แต่ถึงกระนั้น Abdi (2017) ก็ยังเชื่อว่ากลุ่มชาติพันธุ์ก็ยังไม่สามารถที่จะแบ่งแยกดินแดนเพื่อไปตั้งประเทศใหม่ได้ด้วยเหตุผลทางภูมิรัฐศาสตร์ อีกทั้งการนิยามรัฐชาตินั้นเป็นสิ่งที่เกิดจากวาทกรรมที่สร้างขึ้นจากอำนาจความรู้จากกระบวนการทางภาษาอย่างต่อเนื่อง การแยกตัวจึงไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยง่าย

ในทางภูมิรัฐศาสตร์ การอยู่ในพื้นที่ชายแดนมักเป็นพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวทางชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นประเด็นการแบ่งแยกดินแดน การถูกต่างชาติเข้ามาแทรกแซงทางการเมือง ตลอดจนการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ Abdi (2017) เห็นว่าการที่กลุ่มชาติพันธุ์เข้าร่วมขบวนการชาติพันธุ์นั้นมีผลประโยชน์แอบแฝงเสมอ หากแต่ความจริงแล้วการยึดถืออุดมการณ์ที่ใหญ่กว่าผ่านขบวนการชาตินิยมเชิงชาติพันธุ์ (Ethnic nationalism) การมองข้ามของนักวิชาการด้านภูมิรัฐศาสตร์ในประเด็นความเป็นพี่น้องร่วมเผ่าพันธุ์ที่มีรากฐานทางประวัติศาสตร์เหมือนกัน ถือว่าเป็นจุดอ่อนของงานสายภูมิรัฐศาสตร์ที่มองเพียงว่ากระบวนการแยกตัวของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นเป็นไปเพราะกลไกทางภูมิรัฐศาสตร์ การเมืองระหว่างประเทศ และผลประโยชน์ทางการเมือง

Freeman (1999) เห็นแย้งว่าการแยกตัวของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นไม่ได้ถูกควบคุมเฉพาะมิติด้านภูมิรัฐศาสตร์ แต่ยังมีบทบาทของกฎหมายระหว่างประเทศ ผ่านกฎบัตรแห่งสหประชาชาติ 2 ฉบับในปี ค.ศ.1966 ประชาชนทุกกลุ่มในโลกมีสิทธิในการปกครองตนเอง ซึ่ง

มีการตีความเรื่องสิทธิโดยองค์การสหประชาชาติ (UN) ผ่านสมมติฐานที่เคลื่อนไหวต่อต้านลัทธิอาณานิคมจากทั่วโลกโดยไม่ยอมให้ดินแดนตัวเองโดนครอบงำโดยต่างชาติ เช่น การแยกตัวของประเทศในกลุ่มสหภาพโซเวียต (USSR) และยูโกสลาเวียในประเด็นความรุนแรงทางชาติพันธุ์โดยเขากล่าวต่อไปว่าความเป็นไปได้ในการส่งเสริมสิทธิจากชุมชนนานาชาติ ในการปกครองตนเอง ทำยี่ที่สุดนั้นต้องมอบอำนาจให้กับสมาชิกในชุมชนต่าง ๆ ด้วยการส่งเสริมอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคลให้เกิดขึ้นได้จริงในชุมชนท้องถิ่นตามความปรารถนาของกลุ่มชาติพันธุ์

Anderson (2006) เสนอว่าความรุนแรงทางชาติพันธุ์เพิ่งเกิดขึ้นจากความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ (Nation State) ในช่วงศตวรรษที่ 19 ซึ่งแต่ก่อนกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ภายใต้การปกครองแบบอาณานิคมในอดีต โดยมีกลุ่มคนจากหลายเผ่าพันธุ์ดำรงอยู่ร่วมกัน ดังนั้นการปกครองที่มีคนจากหลายเผ่าพันธุ์จึงไม่ใช่ปัญหาของการปกครองในรัฐแบบอาณานิคม แต่เกิดจากความเป็นชาติ ดังนั้นแล้วการแยกตัวออกไปของกลุ่มชาติพันธุ์จึงไม่ใช่เรื่องของการแบ่งแยกดินแดนแต่เป็นผลมาจากการกลับไปสู่รากฐานของชุมชนดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์

นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ (2558) เสนอว่าการละเลยมุมมองทางมานุษยวิทยาทำให้การทำความเข้าใจวิถีการดำรงอยู่ของกลุ่มที่ถูกกดขี่ภายใต้ลัทธิจักรวรรดินิยมมีข้อจำกัด โดยเฉพาะในบริบทของประเทศโลกที่สาม ซึ่งเผชิญการแบ่งแยกเชื้อชาติและการปกครองแบบอาณานิคมสืบเนื่องมาจนถึงช่วงสงครามเย็น ระหว่างปี ค.ศ. 1945-1991 ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นยุคของกระแสการเรียกร้องเอกราชทางการเมืองจากเจ้าอาณานิคม ซึ่งระหว่างปี ค.ศ. 1945-1968 มีประเทศถึง 66 ประเทศประกาศอิสรภาพ และกระบวนการนี้ยังดำเนินต่อเนื่องไปจนถึงราวปี ค.ศ. 1975 ปราบกฏการณ์ดังกล่าวเป็นเงื่อนไขสำคัญของการก่อรูปทฤษฎีหลังอาณานิคม (postcolonialism)

คลิฟฟอร์ด เกียร์ตซ์ (1973) ชี้ว่า การปลดปล่อยจากอาณานิคมมิได้ยุติการกดขี่หากแต่กลับนำไปสู่รูปแบบการครอบงำใหม่ ข้อสังเกตนี้สอดคล้องกับ Ella Shohat (1992) ที่อธิบายว่าการวิพากษ์ภูมิรัฐศาสตร์ร่วมสมัยเผยให้เห็นการดำรงอยู่ของลัทธิล่าอาณานิคมรูปแบบใหม่ (neo-colonialism) อันเป็นโครงสร้างอำนาจที่ยังคงจำกัดพื้นที่ทางการเมืองและสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกกดขี่ เช่น กรณีชาวปาเลสไตน์ภายใต้รัฐอิสราเอล หรือการกดขี่ชนพื้นเมืองผิวดำในแอฟริกาใต้ภายใต้การครอบงำของชาวดัตช์-อังกฤษ การกดขี่ในบริบทต่าง ๆ ทั่วโลกเช่นนี้จึงกลายเป็นแรงผลักดันให้กลุ่มชาติพันธุ์จำนวนมากพยายามแยกตัวออกมาเพื่อกำหนดอนาคตและการปกครองตนเองของตนเอง

บทความนี้ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาประเด็นชาติพันธุ์ผ่านกรอบภูมิรัฐศาสตร์ช่วยอธิบายปัจจัยที่นำไปสู่การแยกตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ได้ในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กับพลเมืองหลักของรัฐชาติในมิติด้านอัตลักษณ์ การเมือง เศรษฐกิจ และพื้นที่ทางภูมิรัฐศาสตร์ ความรู้สึกไม่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติผลักดันให้กลุ่มชาติพันธุ์พยายามต่อรองอำนาจกับรัฐส่วนกลางผ่านพื้นที่ชายแดนและความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน อย่างไรก็ตาม

กระบวนการแยกตัวดังกล่าวย่อมเผชิญข้อจำกัด หากเงื่อนไขทางภูมิรัฐศาสตร์ไม่เอื้ออำนวย ผู้เขียนจึงเสนอว่าความต้องการแยกตัวของกลุ่มชาติพันธุ์มีเหตุผลที่ซับซ้อนกว่าที่ Abdi อธิบายไว้ โดยเกี่ยวพันกับรูปแบบการกดขี่แบบอาณานิคมภายในรัฐ รวมถึงการจินตนาการถึงการสร้างรัฐหรือชุมชนการเมืองใหม่ที่มีอิสระในการปกครองตนเองดังที่ Anderson เสนอไว้ รวมไปถึงกรอบคิดหลังอาณานิคม (postcolonialism) ช่วยทำให้เห็นกระบวนการก่อตัวทางชาติพันธุ์และการแบ่งแยกดินแดนในฐานะการตอบโต้ต่อโครงสร้างอำนาจของรัฐที่ใช้การศึกษาและนโยบายต่าง ๆ ในการสร้างอัตลักษณ์แบบครอบงำ ซึ่งนำไปสู่การกลืนกลายทางวัฒนธรรม ในจุดนี้ ผู้เขียนเห็นพ้องกับ Anderson ว่าความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่มีส่วนก่อให้เกิดความรุนแรงทางชาติพันธุ์ และทำให้อำนาจของรัฐชาติเองกลายเป็นสิ่งที่ถูกตั้งคำถามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ผู้เขียน

พัชรพงษ์ จุลสม นักศึกษาฝึกประสบการณ์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บรรณานุกรม

นฤพนธ์ ดวงวิเศษ. (2558). *คำศัพท์ทางมานุษยวิทยา Postcolonialism*.

<https://anthropology-concepts.sac.or.th/glossary/112>

Abdi, A. (2018). Theoretical Explanation of Ethnic Divergence in Political Geography. *Geopolitics Quarterly, Volume: 13(4)*, 92-120.

Anderson, B. (2006). Imagined Communities. *Reflections on the origin and spread of nationalism*. Verso.

Dey, D. (2015). "Internal Colonialism" The Encyclopedia of Political Thought (Michael T. Gibbons, Editor-in-Chief). *Wiley Blackwell ISBN*. (1-4).

Freeman, M. (1999). The right to self-determination in international politics: six theories in search of a policy. *Review of International Studies*, 25(3), pp. 355-370. <https://www.cambridge.org/core/journals/review-of-international-studies>

Hechter, M. (2021). Internal colonialism, alien rule, and famine in Ireland and Ukraine. *East/West: Journal of Ukrainian Studies*, 8(1), 145-157.

Shohat, E. (1992). Notes on the "post-colonial." *Social Text*, 31(32), 99-113.